

ВІЙСЬКОВИЙ ДРОГОБИЧ (ДИСЛОКАЦІЯ ТА СИМВОЛІКА ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН У ДРОГОБИЧІ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ)

Після закінчення Другої світової війни обласний на той час центр Дрогобицької області, старовинне галицьке місто Дрогобич стало місцем дислокації численних військових формувань Радянської Армії. Про це досі історики знали лише в загальних рисах, переважно за спогадами військовиків, які проходили у місті службу. Адже всі джерела були за радянських часів суворо утаємничені. Зараз з'явилася можливість більш детально про це розповідати історикам і краєзнавцям славетного галицького міста.

Наприкінці війни, 1945 року, у Дрогобичі дислокувалися лише частини Протиповітряної оборони (ППО), які входили до складу 8-го корпусу ППО, а саме: *3-я зенітна артилерійська бригада ППО* (в/ч 14312) у складі *1563-го зенітного артилерійського полку середнього калібру* (в/ч 12242, розташований був на вул. Червоноармійській, 10), *31-го зенітно-кулеметного полку* (в/ч 14212), *223-ї окремої батареї управління*, *284-ї та 285-ї окремих батарей гарматного наведення “СОН-2”*, *36-го окремого зенітно-прожекторного батальйону* (в/ч 01559), *32-ї окремої роти ВНОС* (“воздушного наблюдения, оповещения и связи” – повітряного нагляду, оповіщення та зв'язку) (в/ч 18819), *28-ї зенітної артилерійської дивізії та 230-го окремого взводу ВНОС¹*. Звичайно, також у місті існували різноманітні військово-адміністративні установи і заклади, як-от: обласний військовий комісаріат, військовий трибунал, військовий суд, медичні установи, тилові та інші допоміжні частини, однак ми зосередимо увагу лише на бойових військових з'єднаннях та частинах.

Із закінченням бойових дій проти Німеччини розпочався процес реформування військових частин, пов'язаний із передислокацією до СРСР частини військ Дієвої армії з європейських країн, де вони закінчили Другу світову війну. Перед тим у місті 10 вересня 1945 р. розформували 36-й окремий зенітно-прожекторний батальйон, 1 грудня 1945 р. закінчили існування 31-й зенітно-кулеметний батальйон, 223-я окрема батарея управління, 284-а та 285-а окремі батареї гарматного наведення “СОН-2” та 230-й окремий взвод ВНОС. Натомість до складу Львівського військового округу у місто прибули ешелони з *польовим управлінням 52-ї армії* (в/ч 57949), а також *60-го окремого Ясського ордена Червоної Зірки полку зв'язку армії* (в/ч 77727), *8-го гвардійського армійського важкого танко-самохідного Ченстоховського Червонопрапорного полку* (в/ч 42652) та *299-го окремого Одерського батальйону військ урядового зв'язку* (в/ч 47782)².

Наступного, 1946 року польове управління 52-ї армії разом із 60-м окремим полком зв'язку перевели до Житомира, де перетворили на польове управління 8-ї механізованої армії. 22 травня 1946 р. розформували 299-й окремий батальйон військ урядового зв'язку, а 25 липня 1946 р. був розформований і 8-й гвардійський армійський важкий танко-самохідний полк. Також 22 червня 1946 р. розформували 32-у окрему роту ВНОС та 1 липня 1946 р. – 3-ю зенітну артилерійську бригаду.

Замість них до міста перевели управління *73-го Сілезького стрілецького корпусу* (в/ч 16086) 38-ї армії, яке розташувалося на вул. Шевченка 5, 7, *976-й окремий батальйон зв'язку* (в/ч 51017), розміщений на вул. Гоголя, 20 та *776-й корпусний зенітний артилерійський дивізіон* (в/ч 64087) на вул. Васильєва, 79 (військова частина 71)³. Також у місті стали на квартири *97-й механізований Червонопрапорний орден Суворова III-го ступеня полк* (в/ч 61979) 27-ї механізованої Черкаської ордену Леніна Червонопрапорної орденів Суворова II-го ступеня, Кутузова II-го ступеня та Богдана Хмельницького II-го ступеня дивізії (управління дивізії перебувало в цей час у місті Стрий) з *252-м окремим гвардійським танковим батальйоном* полку (в/ч 21598) на вул. Васильєва, 54 (військова частина 72)⁴.

Протягом наступних років відбувалися зміни у гарнізоні.

Деякий час у місті дислокувалася *238-а окрема саперна Катовицька ордену Червоної Зірки рота* корпусу (в/ч 21056). Спочатку це був 920-й окремий саперний Катовицький ордену Червоної Зірки батальйон, який дислокувався у місті Борислав. Однак 1 березня 1948 р. його перетворили на 238-у окрему саперну роту і перевели до Дрогобича, але вже 10 серпня 1948 р. батальйон відновили і знову перевели до Борислава⁵.

1 липня 1953 р. у 252-го окремого гвардійського танкового батальйону ліквідували загальновійськовий номер, і він став лінійним (тобто без номера і без прав окремої частини) танковим батальйоном 97-го механізованого полку⁶.

30 квітня 1955 р. 73-у стрілецькому корпусу змінили номер і він став *21-м Сілезьким стрілецьким корпусом*⁷. Одночасно 1563-й зенітний артилерійський полк середнього калібру перейменували у *270-й зенітний артилерійський полк середнього калібру*, який тепер знаходився у підпорядкуванні Львівського корпусу ППО⁸.

1956 р. в Угорщині спалахнуло повстання проти комуністичної влади. На придушення його були кинуті радянські війська, у тому числі 27-а механізована дивізія. 2 жовтня 1956 р. 97-й механізований полк цієї дивізії з Дрогобича перекидають до Південної групи радянських військ в Угорщину. Більше він до міста не повертався, залишившись в Угорщині до кінця 80-х років XX-го сторіччя. Далі його перевели до України, де він знаходився до свого розформування у Донецькій області.

Наступного, 1957 р. у Радянській армії відбувалися великі реформи. Цілковито ліквідовано корпусну ланку управління сухопутних військ. Тому 15 травня 1957 р. 21-й стрілецький корпус у Дрогобичі розформували. Одночасно розформували і деякі його частини: 976-й окремий батальйон зв'язку, 776-й корпусний зенітний артилерійський дивізіон та 920-й окремий саперний батальйон⁹.

Натомість у Дрогобичі 15 серпня 1957 р. сформували *21-й окремий радіотехнічний батальйон "Спецпризначення"* (в/ч 01441)¹⁰.

24 березня 1958 р. до міста прибув виведений з Угорщини *4-й гвардійський мотострілецький Бориславський Червонопрапорний ордену Кутузова II-го ступеня полк* (в/ч 04010) та *104-й гвардійський танко-самохідний Бердичівський Червонопрапорний орденів Суворова III-го ступеня і Богдана Хмельницького II-го ступеня полк* (в/ч 37767) 70-ї гвардійської мотострілецької дивізії¹¹. Обидві частини стояли у Дрогобичі до 1 липня 1959 р., коли їх передислокували: 4-й гвардійський мотострілецький полк до Станіславова (нині – Івано-Франківськ), а 104-й гвардійський танко-самохідний полк – до Коломиї¹². Замість них до міста прийшов *274-й мотострілецький Прикарпатський ордену Суворова III-го ступеня полк* (кадр, в/ч 74220) зі Стрия¹³. А 1 березня 1959 р. на базі 66-го посту ВНОС у Дрогобичі сформували *678-у окрему радіолокаційну роту ППО*¹⁴.

15 червня 1960 р. 678-а окрема радіолокаційна рота ППО була розформована, а 15 серпня 1960 р. 270-й зенітний артилерійський полк переформували у *270-й зенітний ракетний полк ППО* і передислокували до Стрия¹⁵.

Наступного року, 1 липня 1961 р., 274-й мотострілецький полк із Дрогобича перевели до Яворова, спустошені казарми міста передаються артилеристам, для яких Дрогобич став рідним на довгі роки. Першим до міста прибув 904-й гвардійський реактивно-мінометний артилерійський Київський ордена Леніна, Червонопрапорний, орденів Богдана Хмельницького і Олександра Невського полк. 1 квітня 1961 р. у Дрогобичі формується *911-й винищувально-протитанковий артилерійський полк*¹⁶ (в/ч 86737, з 1 серпня 1981 р. отримав назву 911-го протитанкового артилерійського полку; 1 червня 1993 р. полк перевели до міста Кам'янка-Бузька).

Наступного, 1962 року гарнізон міста поповнили частини Цивільної оборони. 1 лютого 1962 р. у Дрогобичі сформували *Львівські республіканські курси Цивільної оборони УРСР*¹⁷. 19 травня 1962 р. у Білорусі формується *217-й окремий інженерний батальйон Цивільної оборони СРСР*¹⁸, який 30 червня того ж року прибуває на постійне місце перебування до Дрогобича. Ця частина, яка згодом стала 261-м окремим полком ЦО, далі – 155-ю окремою мобільною механізованою бригадою ЦО, а сьогодні є частиною гарнізону Дрогобича вже як аварійно-рятувальний загін Державної служби з питань надзвичайних ситуацій.

* * *

З 1961 р. у старовинному західноукраїнському місті Дрогобич постійно перебуває гвардійський реактивний артилерійський полк, єдина на сьогодні військова частина, яка має давню й славу бойову історію.

Полк почав формуватися у Московському військовому окрузі у серпні 1942 р.¹⁹ Остаточну частину сформували 6 серпня 1942 р. у Москві як 98-й гвардійський мінометний полк²⁰. Керували формуванням частини командир полку гвардії майор Тихонов, начальник політвідділу гвардії майор Ситник та начальник штабу полку гвардії майор Чумак. До складу полку увійшли 391-й, 392-й та 393-й окремі гвардійські мінометні дивізіони²¹.

Уже 12 вересня полк прибув на Воронізький фронт²² і був включений до складу 60-ї армії генерал-лейтенанта І. Черняхівського²³. Тут 14 жовтня 1942 р. відбулося бойове хрещення полку після того, як був даний перший залп по ворогові одним дивізіоном²⁴. У результаті було знищено, за донесеннями з полку, 4 батальйони піхоти, 5 мінометних батарей та багато іншої техніки ворога.

Далі полк у складі 60-ї армії брав участь у Воронізько-Касторненській та Харківській операціях, а також у Курській битві. У травні 1943 р. під Вороніжем полкові був вручений Бойовий прапор²⁵. Далі – участь в Орловській наступальній операції та Чернігівсько-Прип'ятській операції, у результаті якої радянські війська вийшли на р. Дніпро²⁶.

З 20 жовтня 1943 р. полк діяв у складі 1-го Українського фронту²⁷, в якому (у безпосередньому підпорядкуванні фронту або у складі своєї 60-ї армії) полк знаходився до кінця війни. У цей час полк брав участь у визволенні від німецьких військ українських міст – Києва, Шепетівки, Тернополя, Львова. Наказом Верховного Головнокомандувача від 6.11.1943 р. 98-му гвардійському мінометному полку, який у той час очолював підполковник гвардії Є. Тихонов, було присвоєно почесне найменування “Київський”²⁸.

3 серпня 1944 р. структура полку була реорганізована. Тепер він складався з трьох лінійних мінометних дивізіонів. Тому 391-й окремий гвардійський мінометний дивізіон став 1-м мінометним дивізіоном полку, 392-й – 2-м, а 393-й окремий гвардійський мінометний дивізіон – 3-м мінометним дивізіоном частини²⁹.

Пройшовши всю Україну, полк далі брав участь у прориві німецької оборони на Сандомирському плацдармі в Польщі та у розгромі оппелельського угруповання противника.

Закінчили бойові дії у Другій світовій війні гвардійці у містечку Ниски (Чехословаччина). Цікаво, що на цьому завершальному етапі війни полк був приданий 2-й польській армії і воював пліч-о-пліч із воїнами Війська Польського³⁰.

За час війни полк використав 44 300 реактивних снаряди, при цьому (за даними формуляру полку) було знищено біля 22 000 солдат і офіцерів ворога, 124 танки та САУ, 48 бронемашин та БТР, 211 гармат і мінометів, 2 паровози з 74 вагонами, 114 бліндажів, 31 склад та 198 автомашин³¹.

За доблесть та мужність у боях воїни-гвардійці отримали 1598 орденів та медалей. Був відзначений і полк у цілому. 17 лютого 1944 р. за звільнення м. Шепетівки полк був нагороджений орденом Бойового Червоного Прапора.

А 25 квітня 1944 р., за участь у звільненні Тернополя, полк нагородили орденом Богдана Хмельницького I ступеня (!)³². На сьогодні це єдиний приклад нагородження полку (!) орденом імені видатного українського полководця 1-го ступеня. Унікальність нагороди можна зрозуміти, згадавши, що під час війни навіть корпуси та дивізії нагороджувалися виключно орденом Б. Хмельницького 2-го ступеня (відповідно до статусу їх командирів). Тому, якщо в документах полку не закралася помилка, це - тема для окремого дослідження. В існуючих же на сьогодні працях з історії нагородної системи СРСР цей унікальний факт, на жаль, абсолютно відсутній.

10 вересня 1944 р. за участь у звільненні м. Львова полк був нагороджений орденом Леніна, а на завершальному етапі війни, 26 квітня 1945 р., за прорив оборони і розгрому німців південно-західніше міста Оппелель – орденом Олександра Невського³³.

По закінченні бойових дій 98-й гвардійський мінометний Київський ордена Леніна, Червонопрапорний, орденів Б. Хмельницького та Олександра Невського полк був включений до складу Центральної Групи військ у Польщі, однак уже в липні переданий до складу Львівського військового округу. Здійснивши марш із 5 по 10 липня 1945 р., полк передислокувався до селища Мостиська, де був включений до складу 24-го стрілецького корпусу 13-ї армії і переведений до м. Володимира-Волинського³⁴. Після розформування 24-го стрілецького корпусу у червні 1946 р. полк включили до іншого корпусу 13-ї армії – 27-го, а в жовтні 1947 р. перевели до м. Ковеля³⁵. З травня 1948 р. полк переформовували у 146-й окремий гвардійський мінометний Київський ордена Леніна, Червонопрапорний, орденів Б. Хмельницького та Олександра Невського дивізіон М-13 (які скоро були замінені на БМ-14)³⁶.

1 липня 1956 р. дивізіон був переформований у 13-у реактивну мінометну Київську ордена Леніна, Червонопрапорну, орденів Богдана Хмельницького та Олександра Невського бригаду³⁷. Як бачимо, бригаді були передані нагороди дивізіону, однак гвардійське звання за нею не зберегли (за документами гвардійський дивізіон вважали розформованим). Крім дивізіону, на формування бригади використали також особовий склад і техніку розформованого 968-го артилерійського полку 15-ї гвардійської стрілецької дивізії, а також розформованих протитанкових дивізіонів. Новостворена

бригада увійшла до складу 26-ї армійської артилерійської дивізії і була розташована у місті Любомль Волинської області³⁸.

Вже 1 квітня 1961 р. бригада була переформована у 904-й гвардійський реактивно-мінометний артилерійський Київський ордена Леніна, Червонопрапорний, орденів Богдана Хмельницького і Олександра Невського полк (знов не гвардійський), який перевели до м. Золочева³⁹, а з 1 липня 1961 р. – до міста Дрогобича, який став “ рідним домом” для частини на всі наступні роки⁴⁰. Тепер на озброєнні полку стояли системи залпового вогню БМ-21 “Град”.

25 січня 1963 р. полку таки повернули гвардійське звання⁴¹, а з 1.11.1972 р. він став іменуватися 904-м гвардійським артилерійським Київським ордена Леніна, Червонопрапорним, орденів Богдана Хмельницького та Олександра Невського полком⁴².

Напередодні проголошення незалежності України, 30.12.1989 р. полк був перетворений у 337-му гвардійську реактивну артилерійську Київську, ордена Леніна, Червонопрапорну, орденів Богдана Хмельницького та Олександра Невського бригаду 26-ї артилерійської дивізії⁴³. У цей же час змінилось озброєння частини. 122-мм реактивні установки залпового вогню БМ-21 “Град” частина поміняла на 300-мм реактивні системи залпового вогню (РСЗВ) 9К58 “Смерч”.

Із проголошенням незалежності України особовий склад бригади 19 січня 1992 р. прийняв присягу на вірність народів України, і бригада (як 337-а реактивна артилерійська бригада) була включена до складу Збройних сил України.

Указом Президента України від 30 жовтня 2000 р. № 1173/2000 бригаді були повернуті її гвардійське звання та нагороди, вона стала 337-ю гвардійською реактивною артилерійською Київською орденів Леніна, Червоного Прапора, Богдана Хмельницького та Олександра Невського бригадою.

2003 р., у ході реформування Збройних Сил України, бригаду переформували у 15-й гвардійський реактивний артилерійський Київський орденів Леніна, Червоного Прапора, Богдана Хмельницького та Олександра Невського полк.

Напередодні відзначення 60-ї річниці з дня створення Західного оперативного командування, 23 лютого 2006 р., управління ракетних військ і артилерії Західного оперативного командування запропонувало командуванню Сухопутних військ присвоїти частинам почесні найменування, які б, за традицією українських козацьких полків, відзначали місце їх багаторічного перебування в Україні. Нашому полку пропонували надати ім'я “Дрогобицький”. Також М. Слободянюк особисто пропонував керівництву Західного ОК надати полкові ім'я видатного українського артилериста часів Визвольних Змагань генерал-хорунжого Романа Дашкевича (він народився неподалік Дрогобича, у містечку Тустановичі, що тепер входить до меж Борислава). Однак через бюрократичні перешкоди обидві пропозиції були зведені нанівець.

* * *

Полк (точніше, бригада) був серед перших частин Збройних Сил України, що створили власну символіку. Ще 1994 р., за ініціатииви командира бригади полковника В. Шейка, була створена нарукавна емблема бригади, яка стала першою нарукавною емблемою артилерійської частини у Збройних Силах України. За свідченням В. Шейка, на ній був зображений зубр, як символ сили і могутності реактивних систем “Смерч”. Однак їх виготовили всього 50 штук, на даний час всі вони втрачені, через що немає можливості показати, як вона виглядала.

У кінці 1995 р. командування бригади звернулося до ТзОВ “Біотоп” у Львові з проханням виготовити їм нову емблему. Не довго думаючи, була взята раніше виготовлена на цьому ж підприємстві для іншої частини емблема підрозділу спецпризначення і перероблена на потреби артилеристів. Виготовлений перший зразок мав стрічку червоного кольору з назвою бригади (як і емблема -зразок). Однак керівництво бригади попросило зробити її жовтого кольору, що і було виконано. Варіант (мал. 1) стали виготовляти серійно для військовослужбовців.

Тому, коли на вимогу міністра оборони України, 23 вересня 1996 р. у Прикарпатському військовому окрузі розгорнулася робота щодо подання пропозицій щодо нарукавних емблем, командування бригади саме її і запропонувало керівництву 26-ї артилерійської дивізії. У дивізії на основі емблеми 337-ї реактивної артилерійської бригади виготовили цілу систему емблем частин дивізії і подали їх на розгляд Геральдичної комісії Прикарпатського військового округу. Варіант емблеми 337-ї реактивної артилерійської бригади являв собою перемальований і дещо спрощений варіант існуючої нарукавної емблеми частин⁴⁴.

Однак секретар Геральдичної комісії ПрикВО підполковник М. Слободянюк з такою пропозицією не погодився, оскільки вона фактично копіювала не тільки вже існуючі нарукавні емблеми згаданого підрозділу спецпризначення з Криму, а також і офіційно затверджену нарукавну емблему морської піхоти. Тому голова вовка була замінена на більш доречну (за алегорією) для реактивників голову дракона, що уособлює ракети “Смерч”, які знаходяться на озброєнні частини, і при польоті в небі нагадують вогненного дракона. А до Києва передали досить недосконалий малюнок, але який точно передавав ідею емблеми⁴⁵. Результатів ця компанія не мала ніяких, тому, трохи почекавши, керівництво бригади замовило собі нову емблему в ТзОВ “Юля-Біотоп” на початку 1997 р. Малюнок був перенесений у комп’ютерну графіку В. Гараєм. Саме в цей час емблема отримала досить характерного дракона, хоча він і дав привід жартівливо звати ракетників “худими драконами”. Додатково на емблемі з’явився номер бригади і почесна назва “Київська”. У ході виготовлення, через помилку працівників, зроблену в іншій емблемі 26-ї артилерійської дивізії (а саме, у 196-й артилерійській бригаді), де зображення звіра стало білим, а не жовтим, також і нарукавну емблему 337-ї бригади стали виготовляти з білим драконом (мал. 2).

Нарукавну емблему носили в бригаді до її переформування в полк, після чого вона втратила актуальність. Значно пізніше був створений захисний варіант емблеми. Тільки 2005 р., на прохання М. Слободянюка, в ТзОВ “Юля” зробили “справжню” емблему (таку, як вона повинна була виглядати).

Уже після повернення бригаді її нагород і гвардійського звання М. Слободянюк в бесіді з командиром бригади запропонував доопрацювати існуючу емблему

Мал. 1

Мал. 2

Мал. 3

Мал. 4

Мал. 5

і розташувати на ній стрічки нагород. Однак у цей час розпочався процес переформування бригади в полк, і командир устало не до емблем. Знов питання про нарукавну емблему, вже полку, було порушене за ініціативою його командування у травні 2004 р. 27 травня 2004 р. за пропозицією М. Слободянюка виготовили новий варіант емблеми, який в принципі був полком прийнятий.

Після змін, про які просили в полку виробників і які полягали у додаванні номеру частини та зміні назви “Смерч” на “Полк Смерч”, нарукавна емблема 28 травня 2004 р. була виготовлена. Спочатку захисний варіант, а далі й кольоровий (мал. 3).

2006 р. розроблявся новий варіант емблеми, який повинен був відображати факт передачі полку у безпосереднє підпорядкування 13-го армійського корпусу (відповідно форма емблеми стала такою, яка прийнята в корпусі). Як і в інших частинах Збройних Сил України, через деякий час був створений гаптований варіант емблеми, майстерно вишитий в ТзОВ “Символіка” завдяки Р. Крупі.

Напередодні відзначення в частині 65-ї річниці з дня її утворення командування полку звернулося до Відділу військової символіки і геральдики Генерального штабу Збройних Сил України з проханням про затвердження власного нагрудного знака. При цьому з частини представили малюнок відзнаки. Доопрацьований фахівцями Відділу військової символіки і геральдики Генерального штабу Збройних Сил України (під керівництвом О. Муравйова та М. Чмира) ескіз нагрудного знака був визнаний вдалим і 21 серпня 2007 р. “Положення про пам’ятний нагрудний знак “15 реактивний артилерійський полк” та його ескіз були затверджені начальником Генерального штабу – Головнокомандувачем Збройних Сил України генерал-полковником С. Кириченком⁴⁶ (мал. 4).

Відповідно до положення, нагрудний знак вручається військовослужбовцям полку, які мають високі показники у бойовій та професійній підготовці, зразково виконують військові обов’язки та зробили вагомий особистий внесок у забезпечення життєдіяльності полку. Його можуть отримати також ветерани полку та інші особи, які зробили вагомий внесок у справу розвитку та зміцнення бойової готовності частини. Нагрудний знак вручається на підставі наказу командира полку, як правило, до Дня військової частини, державних, професійних свят та при звільненні військовослужбовців у запас. Носиться знак на кітелі та куртці по центру правої нагрудної кишені.

2010 року почалася робота з розробки нарукавних емблем для частин 13-го армійського корпусу в єдиній системі для наступного затвердження у Головнокомандувача Збройних Сил України. М. Слободянюк та Р. Крупа підготували декілька варіантів і для 15-го гвардійського реактивного артилерійського полку. Однак у частині після розгляду ескізу з ним не погодилися і подали власне бачення емблеми полку. На жаль, деякі деталі були зроблені з порушеннями встановлених Відділом військової символіки і геральдики Генерального штабу Збройних Сил України правил (присутні написи назви частини, деякі деталі занадто дрібні і не будуть добре виглядати, особливо при гаптуванні емблеми). Тому, враховуючи побажання частини, автори внесли зміни до попереднього проекту (мал. 5). Робота над остаточним затвердженням нарукавної емблеми уславленої частини продовжується.

¹ Архів Прикарпатського Воєнного Округу (ЗАХОК) (далі – АПОК). – Ф. 898. – Оп. 42411с. – Спр. 1. – С. 59.

² Там само. – С. 1,

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ Директива Генерального Штабу (далі – Директива ДГШ) від 25.04.1953 р. № орг. 1)569668.

⁷ Директива ГШ від 4.03.1955 р. № орг.(1)463177.

⁸ Директива ГШ від 4.03.1955 р. № орг.(1)463177.

⁹ Директива Гл.СВ від 12.03.1957 р. № ош(1)243667.

¹⁰ Директива Гл.СВ від 12.03.1957 р. № ош(1)243667.

¹¹ Директива Гл.СВ від 25.01.1958 р. № ош(1)267108.

¹² Директива ГШ від 2.06.1959 р. № 98820.

¹³ Директива ГШ від 2.06.1959 р. № 98820.

¹⁴ АПОК. – Ф. 898. – Оп. 42411. – Спр. 1. – С. 59.

¹⁵ Директиви ГК військ ППО країни від 9.08.1960 р. № ОМУ/1/455225 та від 14.12.1959 р. № ОМУ/1/483625.

¹⁶ Директива Гл.СВ від 17.02.1961 р. № ош(1)346253.

¹⁷ Директива Заст. Начальника ЦО СРСР від 10.12.1962 р. № Д-10с.

¹⁸ Директива ЦО СРСР від 19.05.1962 р. № ГО(4)946853сс.

¹⁹ Боевой состав Советской Армии. – Ч. II (январь – декабрь 1942 года). – М., 1966. – С. 181.

²⁰ Історичний формуляр частини. Справка о боевом пути Н-ского гвардейского реактивно-минометного артиллерийского Киевского ордена Ленина Краснознаменного орденов Богдана Хмельницкого и Александра Невского полка (в/ч 63082) // Зберігається у музеї історії Західного оперативного командування. – С. 1.

²¹ Приложение к директиве Генерального штаба от 2 июня 1962 года № 203354. Перечень № 31 артиллерийских частей и подразделений (отдельных дивизионов, батальонов, батарей, рот и отрядов) со сроками вхождения их в состав Действующей армии в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945 гг. – М., 1962. – С. 189.

²² Включений до складу Діючої армії 11 вересня 1942 р. Приложение к директиве Генерального штаба от 18 января 1960 года № 170023. Перечень № 13 артиллерийских, минометных, зенитно-

пулеметных полков и полков ПВО железнодорожных эшелонов, входивших в состав Действующей армии в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945 гг. – М., 1960. – С. 270.

²³ Боевой состав Советской Армии. – Ч. II (январь – декабрь 1942 года). – М., 1966. – С. 193.

²⁴ Историчний формуляр частини. Справка о боевом пути Н-ского гвардейского реактивно-минометного артиллерийского Киевского ордена Ленина Краснознаменного орденов Богдана Хмельницкого и Александра Невского полка (в/ч 63082) // Зберігається у музеї історії Західного оперативного командування. – С. 2.

²⁵ Справка о боевом пути Н-ского гвардейского реактивно-минометного артиллерийского Киевского ордена Ленина Краснознаменного орденов Богдана Хмельницкого и Александра Невского полка (в/ч 63082) // Зберігається у музеї історії Західного оперативного командування. – С. 1. Хто конкретно вручав Бойовий Прапор – не відомо.

²⁶ Историчний формуляр частини.

²⁷ Боевой состав Советской Армии. Часть II (январь – декабрь 1943 года). – М., 1972. – С. 279
Переименований з Воронізького фронту.

²⁸ Освобождение городов в период Великой Отечественной войны от немецко-фашистских войск и войск империалистической Японии. 1941 – 1945 гг. (Справочник). – М., 1969. – С. 98.

²⁹ Приложение к директиве Генерального штаба от 2 июня 1962 года № 203354. Перечень № 31 артиллерийских частей и подразделений (отдельных дивизионов, батальонов, батарей, рот и отрядов) со сроками вхождения их в состав Действующей армии в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945 гг. – М., 1962. – С. 189.

³⁰ Боевой состав Советской Армии. – Ч. V (январь – сентябрь 1945 года). – М., 1990. – С. 163.

³¹ Историчний формуляр частини.

³² Там само.

³³ Там само.

³⁴ Там само.

³⁵ АПОК. – Ф. 898. – Оп. 42411с. – Спр. 1. – С. 160.

³⁶ Там само.

³⁷ Директива ГК СВ від 19 квітня 1956 р. № ош(1)290045; АПОК. – Ф. 898. – Оп. 42411с. – Спр. 1. – С. 157.

³⁸ АПОК. – Ф. 898. – Оп. 42411с. – Спр. 1. – С. 157.

³⁹ Директива ГК СВ від 17 лютого 1961 р. № ош(1)346253.

⁴⁰ Директива ГШ ЗС СРСР від 15 червня 1961 р. № 76189. АПОК. – Ф. 898. – Оп. 42411с. – Спр. 1. – С. 77.

⁴¹ Директива ГШ СВ від 25 січня 1963 р. № ош(1)284175. АПОК. – Ф. 898. – Оп. 42411с. – Спр. 1. – С. 77.

⁴² Директива ГШ СВ від 13 травня 1972 р. № 453(1)00700.

⁴³ Директива ГШ СВ від 4 серпня 1985 р. № 453(1)01576.

⁴⁴ Див. у: Архів Геральдичної комісії Прикарпатського військового округу.

⁴⁵ Там само.

⁴⁶ Чмир М. Пам'ятний нагрудний знак “15 реактивний артилерійський полк” // Цитаделя. Львівський мілітарний альманах. – 2009/1. – С. 91.